

VELJKO GORTAN SEPTUAGENARIUS

(1907—1977)

Rodio se Veljko Gortan 4.V.1907. u Preku kod Zadra od oca Andrije i majke Marice rođ. Batistić. Nakon osnovne škole i nižih razreda klasične gimnazije u Zadru, četiri je viša razreda pohađao i maturirao na Klasičnoj gimnaziji u Splitu 1925. U Zagrebu je od 1925. do 1929. na Filozofskom fakultetu studirao klasičku filologiju te je, nakon položena profesorskog ispita 1930., bio od 1931. do 1934. profesorom klasičnih jezika na Klasičnoj gimnaziji u Splitu. U tijeku školske godine 1932/33. boravio je kao stipendist francuske vlade u Besançonu, na Faculté des lettres kod prof. F. Gaffiota. Od godine 1934. do 1945. bio je profesorom latinskog i grčkog jezika na Prvoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, a pošto je 1936. stekao doktorat znanosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu disertacijom na latinskom jeziku *De Martialis poetae natura moribusque*, na istom je fakultetu honorarno vodio latinski i grčki proseminar. Godine 1945. imenovan je asistentom i uskoro zatim docentom za latinski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, god. 1952. izvanrednim i 1958. redovnim profesorom. Ne samo od 1960. do 1962., kad je bio dekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu, nego i sve godine prije i nakon toga, sve do umirovljenja na kraju ljetnog semestra škol. god. 1976/77., profesor je Gortan neprekidno i zdušno pridonosio svoj obol organizaciji studija i znanstvenog rada kako na Filozofskom fakultetu tako i na Sveučilištu u Zagrebu kao cjelini.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu izabrala je prof. Gortana 1959. za dopisnoga, 1965. za redovnoga svoga člana. Od 1961. prof. Gortan član je predsjedništva Akademije, od 1972. njezin potpredsjednik.

Ne bismo nabrajali sve Gortanove funkcije fakultetske ili sveučilišne, Akademijine i međuakademijske, u republičkim, saveznim ili međunarodnim odborima, komisijama i društvima. Valja nam ipak spomenuti neke u kojima je po više godina sudjelovao ili i dalje plodno sudjeluje. Višegodišnje, npr., članstvo u Savjetu Sveučilišta u Zagrebu, Savjetu nacionalne i sveučilišne biblioteke, Arhivskom savjetu Hrvatske, Stručnom savjetu gliptoteke JAZU. Član je akademik Gortan triju međuakademijskih odbora, i to za Rječnik srednjovjekov-

nog latiniteta Jugoslavije, za Rječnik novovjekovnog latiniteta Jugoslavije i za Repertorij srednjovjekovnih povijesnih izvora. Bio je ili je i sada članom Savjeta Instituta za jezik, predstojnikom Arhiva JAZU, članom Savjeta Historijskog instituta JAZU, predsjednikom Stručnog savjeta Kabineta grafike JAZU.

U skladu s renomeom, koji uživa u zemlji i inozemstvu, akademik Gortan angažiran je već cijeli niz godina i u važnim uredničkim poslovima i u značajnim društvima.

Evo mu dijela uredničkog rada: urednik za SR Hrvatsku časopisa „Živa antika“ (Skopje), član uže redakcije „Rječnika srednjovjekovnog latiniteta Jugoslavije“, urednik zbirke „Grčki i rimski klasici“ Nakladnog zavoda Matice hrvatske, urednik zbirke „Hrvatski latinisti“ u JAZU, urednik struke „Klasika“ u Enciklopediji Jugoslavenskoga leksikografskog zavoda, jedan od urednika časopisa „Humanistica Lovaniensia“ (Leuven, Belgija).

Od radnog članstva prof. dra Veljka Gortana u našim i međunarodnim znanstvenim društvima navedimo članstvo u: Hrvatskom filološkom društvu (Zagreb), Sociétés de linguistique (Pariz), Sociétés européennes de culture (Venecija), Matici srpskoj (Novi Sad), Međunarodnoj akademiji za širenje latinskog jezika (Rim), Hrvatskom društvu klasičnih filologa (Zagreb). Uz funkciju predstavnika Jugoslavije u komitetu „Eirene“ za unapređivanje antičkih studija u socijalističkim zemljama (Prag), valja istaknuti da je akademik Gortan, kao predsjednik Organizacionog komiteta, organizirao XIII. međunarodni kongres „Eirene“, u Dubrovniku od 7. do 12.X.1974., koji je po sveopćem sudu izvrsno uspio.

Među brojnim kongresima i znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu, na kojima je prof. Gortan sudjelovao s referatima, spomenut ćemo ih nekoliko iz posljednjih petnaestak godina. Od kongresa u zemlji navedimo: Međunarodni simpozij o redigiranju nacionalnih rječnika srednjovjekovnog latiniteta 1963. u Zagrebu, Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti 1966. u Vinkovcima, Naučni skup o 300-godišnjici djela Ivana Lučića „De regno Dalmatiae et Croatiae“ 1966. u Trogiru, zatim znanstveni skup o Dominisu 1967. u Splitu, o Marulićevoj „Juditi“ 1971. u Splitu, pa XIII. međunarodni kongres „Eirene“ 1974. u Dubrovniku, Znanstveni razgovor o Marku Maruliću 1974. u Zagrebu i Dane hvarskog kazališta, ljeti 1977. u Hvaru. Evo i nekih međunarodnih kongresa u inozemstvu: X. međun. kongres „Eirene“ 1967. u Görlitzu, Prvi međun. kongres za novolatinske studije 1971. u Leuvenu, pa Kolokvij o Pannoniusu 1962. u Pečuhu, XII. kongres „Eirene“ 1972. u Cluju i Konferencija o latinskoj srednjovjekovnoj leksikografiji 1973. u Krakovu.

Odlikovan je akademik Gortan 1965. Ordenom rada sa zlatnim vijencem, a 1964. nagrađen republičkom nagradom „Božidar Adžija“ za životno djelo.

Pokušat ćemo na idućih nekoliko stranica naznačiti obrise Gortanova publiciranog stvaranja.

Znanstveni njegov rad — od disertacije o Marcijalu 1936. do studija o Đuru Feriću i Vinku Pribojeviću 1976. — kreće se na dva područja: rimskoj književnosti i hrvatskom latinizmu. Prvo, o rimskoj književnosti, po kvantiteti je manje, ali vrlo karakteristično; drugo, hrvatski latinizam kao književnopovijesni i lingvistički fenomen, jest ono glavno područje oko kojega je okupljen najznačajniji dio Gortanova znanstvenog interesa.

Od sintetičkog prikaza značenja i vrijednosti Tita Livija (v. priloženu Bibliografiju, br. 5) i temeljita istraživanja, veoma značajnog za duhovnu klimu rimsku, o odnosu filozofa Gaja Blossija i Tiberija Grakha (v. Bibliografiju, br. 11) do pregleda Horacijeva i Vergilijeva pjesničkog stvaranja (Bibl. br. 62 i 121) i opširnije izvedene ocjene P. Ovidija Nazona (Bibl. 136) — razmišlja prof. Gortan o nekim bitnim aspektima rimske književnosti, stilski — kao i u svim svojim radovima — uvijek brižno dorađeno, odmjereno u sudovima, precizno i moderno u podacima.

Istraživanjem je hrvatskog latinizma akademik Gortan u najvišoj mjeri uspješno nastavio i novim metodama obogatio sjajnu tradiciju Franje Maixnera, Milivoja Šrepela i Đure Körblera. Uz sintetičke zahvate u neka razdoblja, npr. stariji hrvatski latinitet (Bibl. 93 i 114), ili u regionalne osobitosti i razvoj, npr. latinista iz Slavonije (Bibl. 102), latinista u 18. st. u sjevernoj Hrvatskoj (B. 144) i posljednjih hrvatskih latinista iz Dubrovnika (B. 126 i 133), Gortan je po više analitičkih — književnopovijesnih i kritičkih — radova posvetio posebice ovim pojedincima-latinistima: Šižgoriću (B. 61, 66, 67, 69 i 79), Maruliću (v. niže u tekstu!), Đurđeviću (B. 12, 27, 34, 81, 131), Dominisu (B. 91, 100) i Feriću (B. 83, 147). Temeljitom dokumentiranošću i neprijepornošću zaključaka Gortanova istraživanja uvijek bitno utječu na opći sud o književnom djelu obrađenih pisaca. Ta se ocjena, također, podjednako tiče studija o *Obsidio Iadrensis* (B. 118 i 125), o Pannoniusu-Česmičkom (B. 70, 124, 130 i 145) ili o I. Lučiću i trogirskom kodeksu Petronijevu (B. 109) kao i rasprava s historiografskog područja (npr. Bibl. 50, 82, 14), koje u posve novom svjetlu, jezičnom ili stvarnom, interpretiraju neke činjenice.

S naprijed navedenim raspravama počesto je u tijesnoj vezi rad na kritičkom izdavanju hrvatskih latinista. U tome je prof. Gortan danas — kao i za cjelokupno područje književnosti hrvatskog latinizma — neprijeporni, prvi autoritet u Hrvatskoj, Jugoslaviji i svijetu. Četiri mu se izdanja posebno ističu: Đurđević, Šižgorić, Hrvatski latinisti I—II i Marulić. Kronološki prvo među njima, *Poetici lusus varii* (Zagreb 1956, v. Bibl. 48), majstorski je priređena *editio princeps* prema Đurđeviću autografu iz Knjižnice Male braće u Dubrovniku. Tim smo djelom dobili dotad najkritičkije izdanje jednoga hrvatskog pjesnika-latinista. Drugo izdanje koje želimo istaknuti jest Šižgorićeva zbirka *Elegiae et carmina*, što ju je Gortan, dosljedan u reprodukciji teksta i nadasve inventivan u emendacijama, izdao god. 1966. (v. Bibl. 89) prema mletačkoj inkunabuli iz 1477. I napokon, *Hrvatski latinisti I—II* i Marulićeva *Davidias*, o kojima ćemo u idućim recima podrobnije referirati.

Žele li se, naime, izdvojiti i posebno istaknuti neka djela, u kojima je sintetiziran tridesetogodišnji Gortanov rad na proučavanju hrvatskoga latinizma, — i to u njegovu cjelovitom filološkom, dakle i književnom i lingvističkom, smislu — onda su to bez dvojbe ova tri: *Hrvatski latinisti* (Bibl. 106 i 108), kritičko izdanje Marulićeve *Davidijade* (Bibl. 138) i *Lexicon Latinitatis medii aevi Iugoslaviae* (Bibl. 134).

O djelu *Hrvatski latinisti/Croatici auctores qui Latine scripserunt* (2 sveska, ukupno 1766 str., Zagreb 1969—1970) i domaća i inozemna kritika jednodušno se vrlo pohvalno izrazila, a autori su (V. Gortanu suradnik je bio V. Vratović) za njega kao „istaknuto znanstveno djelo“ dobili god. 1972. nagradu „Božidar Adžija“. Bilo da se promotri opća koncepcija djela i uvodna studija „Temeljne značajke hrvatskog latinizma“ (objavljena i na engleskom u časopisu „Humanistica Lovanien-sia“, v. Bibl. 122), ili poglavlje „Iz latiniteta 9—14. stoljeća“ i bilo koji među 18 latinista, što ih je izabrao, tekst im kritički priredio i književnopovijesno ocijenio i komentirao akademik Gortan, može se utvrditi, koliko je superiorno Gortanovo poznavanje cjelokupne problematike hrvatskog latinizma. I koliko je kompleksan i obilan istraživački rad ugrađen u tu knjigu, dijelom vidljiv iz Gortanove bibliografije prethodnih godina, a još više onaj što je zgusnut u kritičkoj obradbi tekstova, u književnopovijesnoj i estetskoj njihovoj ocjeni za izbor i za sintetičku prezentaciju. Što su hrvatski latinisti u novom jednom smislu, produbljenijem i plastičnijem, nazočni sada u našoj filologiji i u našoj književnosti, zasluga je upravo i načina, filološki i kritički istančanog, na koji ih Gortan predstavlja.

Više od dva desetljeća bavi se akademik Gortan Marulićem i poglavito njegovim latinskim epom *Davidias*. Kritički i vrlo dokumentirano reagirao je (v. Bibl. 44, 49) već na Badalićevu I. izdanje *Daviditade*, objavljeno s mnogo pogrešaka 1954. u Zagrebu. Raspravljao je o tekstološkom njezinu konstituiranju i u povodu II. izdanja epa (objelodanio ga M. Marcovich u Venezueli 1957, Bibl. 64 i 73). Gortan je naime od prvog trenutka primjenjivao tekstološku metodu koja je ne samo moderna nego i jedino filološki ispravna: skrajnju akribiju u odčitavanju rukopisa udruženu s komparativno-stilskim opažanjem, po kojemu — u nerijetkim slučajevima jake oštećenosti rukopisa — tek obaziranje na Marulićev jezik u cijelom tekstu epa, u cjelokupnom opusu Marulićevu i u usporedbi njegovoj s antičkim i srednjovjekovnim latinskim uzorima može dati zadovoljavajuću i pjesnikovoj intenciji primjerenu emendaciju. Zbog toga je III. izdanje latinskog teksta Marulićeve *Davidijade* (Zagreb 1974, Bibl. 138) ponovan, sjajan dokaz te izgrađene Gortanove metode. Ono predstavlja krunu Gortanova bavljenja Marulićem, kako u tekstološkom tako i u književnopovijesnom i književnokritičkom (v. Bibl. 39, 43, 72, 129, 143) pogledu. Njime je skladno zaokružena filološka metoda, primijenjena već u kritičkom izdanju Đurđevićih *Poetici lusus varii* (god. 1956) i nastavljena u Šižgoričevim *Elegiae et carmina* (god. 1966).

Iako kolektivno djelo, *Lexicon Latinitatis medii aevi Iugoslaviae* (vol. I, Litt. A—K, Zagreb 1973, Fasc. IV, Litt. L—N, Zagreb 1974,

Fasc. V, Litt. O—P, Zagreb 1975, ukupno 945 str. velike osmine, v. Bibl. 134), u izdanju Historijskog instituta JAZU, gotovo u svakom retku otkriva ruku prof. Gortana, jedinog filologa u užoj redakciji (zajedno s M. Kostrenčićem i Z. Herkovom). Taj rječnik, obuhvaćajući vremenski raspon od najstarijih pisanih spomenika na našem tlu do god. 1500., po zamisli je i ostvarenju pionirsko djelo naše leksikografije. Nosilac je njegove izradbe Međuakademijski odbor triju akademija (Jugoslavenske, Slovenske i Srpske), a njegovim se objavljivanjem naša zemlja uklapa u akciju Međunarodnog odbora u Bruxellesu za izdavanje rječnika srednjovjekovnog latiniteta (usp. i Bibl. 141). Preciznošću izvedbe i metodologijom dokumentacije značenja ovaj se Rječnik uzdiže do najviših svjetskih dostignuća ove vrste i opsega. *Lexicon* otvara izvanredne mogućnosti lingvističkog i pojmovnog (povijesnog, ekonomističkog, sociološkog i sl.) uspoređivanja u kontekstu evropskog latiniteta. Pri skladnoj povezanosti u radu ispisivača riječi, članova šire redakcije i članova uže redakcije, udio je akademika Gortana u cjelokupnom procesu nastajanja toga djela golem i, za lingvističku njegovu izvrsnost, presudan.

Nećemo pobliže ogledati Gortanove recenzije i prikaze (s područja klasičke filologije, hrvatskog latinizma i nekih graničnih struka): one važnije, jer dosežu razinu izvornih znanstvenih radova, uvrstili smo u prethodno razmatranje. A u te spominjane, kao i u one druge, opsegom manje ili naizgled manje važne, unosi Gortan zavidan stupanj kritičnosti; u njima uvijek ima više misli i sadržaja nego riječi.

Promatrajući cjelokupnu djelatnost prof. Gortana, nikako ne bi bilo pravedno mimoći njegove stručne publikacije, jer se u njima ogleda i važan dio autorova životnog poziva, tj. utjecaja njegova kao gimnazijskog i sveučilišnog profesora klasičnih jezika, izvrsnog predavača i taktičnog pedagoga, brižnog pratioca napretka svojih đaka i poticatelja njegovih širih stručnih i znanstvenih interesa. Pod stručnim publikacijama mislimo na knjige koje je prof. Gortan objavljivao u suradnji s profesorima O. Gorskim i P. Paušem: *Elementa Latina* (Bibl. 8, od god. 1949. do 1976. = 20 izdanja), *Lingua Latina I* (B. 13, od god. 1951. do 1975. = 7 izdanja), *Lingua Latina II* (B. 23, od god. 1952. do 1976. = 6 izdanja) — namijenjene nastavi latinskog jezika u gimnazijama odnosno početnoj nastavi u klasičnim gimnazijama; *Latinska gramatika* (B. 35, od god. 1954. do 1971. = 4 izdanja) — namijenjena prvenstveno klasičnoj gimnaziji. Sve se te knjige odlikuju metodički promišljenim izborom građe i modernim pristupom u kompoziciji udžbenika za stare jezike, a *Latinska gramatika* posebno se ističe, uz kristalno jasno i postupno izlaganje, funkcionalnim umetanjem podataka iz historijske gramatike latinske. Sâm prof. Gortan priredio je 4., 5. i 6. izdanje Žepićeva *Latinsko-hrvatskoga rječnika* (Bibl. 75).

Prevodilački rad prof. Gortana nikako nije na posljednjem mjestu u književno-znanstvenom njegovu stvaranju. Ne samo zato što je obilan i vrstan i što mu autor već od mlađih dana naprekidno sve do danas posvećuje značajan dio svoje energije. Nego i posebice zbog toga

što su to mahom prijevodi vrlo teških i jezično specifičnih tekstova. Gortan prevodi s latinskoga, većinom novolatinskoga, i sa starogrčkoga.

Prijevod s latinskoga obuhvaćaju tekstove stranih djela, književnih i neknjiževnih, i u kudikamo većem obilju tekstove iz hrvatskoga latinizma, pretežno književne, a od neknjiževnih posebice historiografske. Među stranima posebno bismo istaknuli Descartesove *Osnove filozofije*, I. dio (Bibl. 15) i Abélardova djela *Povijest nevolja* i *Etiku* (Bibl. 119); od neknjiževnih osobito diplomu cara Leopolda I. i 4 isprave (B. 112). Sigurno prelazi opseg od 2000 stranica Gortanovo prevodilačko stvaranje iz hrvatskog latinizma: i u njemu ima nemalo tekstova povijesnog i uopće znanstvenoga karaktera (osobito Pribojević i Bošković, v. Bibl. 16, 21, 76 i 96), ali se mnogobrojni tekstovi književni ili na granici s književnošću ističu nad svima, kako po sadržajnoj važnosti predloška tako i po visokoj reproduktivnoj vrsnosti prijevoda (istaknimo: Krčelićeve *Annae* — Bibl. 18, iz Dominisove *Crkvene države* — Bibl. 98 i 103, oko 300 stranica u *Hrvatskim latinistima I—II* - Bibl. 1907). Svi latinski tekstovi prvi su put u nas prevedeni, pa i po tome imaju posebnu i književnu i dokumentarnu vrijednost. Naglasit ćemo također značajnu činjenicu: Gortan je prije prevodenja nekih djela ponajprije morao kompletno, većinom prema rukopisu, kritički prirediti latinski izvornik — djelomice kod Krčelića (*Annae*), velikim dijelom u tekstovima iz *Hrvatskih latinista*, u cjelini kod Boškovića i Caramanaeusa (Bibl. 74 i 76).

Os m jednoga (Bibl. 1), svi su Gortanovi prijevodi s grčkoga filozofske tematike. Uz brojne ulomke iz Aristotela, Platona, Plotina i dr. (B. 47 i 54), moramo u ocjeni dati prednost trima djelima Platonovim, što su pod Gortanovim perom doživjela magistralnu reprodukciju na hrvatskom jeziku: *Sedmom pismu*, *Državniku* (Bibl. 3 i 4) i pogotovu *Zakonima* (u 2 izdanja, Bibl. 59 i 139).

Ima jedna osobitost, zajednička svim prijevodima akademika Gortana: upravo skrupulozno bdjenje nad svakim podatkom, koji je sadržan u izvorniku, i nad svakom nijansom u izrazu prevedenog autora, a ujedno — tekst je izvornika kod Gortana pretočen u skrajnjoj primjerenosti duhu našeg jezika.

Može s punim pravom Veljko Gortan, obazrijevši se na proteklih 40 i više godina svoga profesorskog i znanstvenog vijeka, na sebe primijeniti riječi Ciceronova Katona: *ita vixi, ut non frustra me natum existumem*. Imajući i čast i zadovoljstvo biti već tri desetljeća Gortanovim učenicom i sljedbenikom, što da mu zaželim više i bolje nego da duge još godine — *integer vitae*, kao i uvijek dosad — stvara među nama nazočan u istoj svježini duhovnoj i krepčini tjelesnoj, u kakvoj ga sada gledamo i ovu mu Spomenicu o 70-godišnjici posvećujemo!